Garant, Mikel & M. Kinnunen (toim.) 2010. Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri – Professional Communication, Education and Culture. AFinLAn vuosikirja 2010. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 68. Jyväskylä. s. 9–28.

▼▼▼▼

”EI OO KOULUN TEHTÄVÄ” – KUNTAPÄÄTTÄJIEN KÄSITYKSIÄ TYÖELÄMÄN KIELITAITOTARPEIDEN HUOMIOIMISESTA PERUSASTEELLA JA TOISELLA ASTEELLA

Teija Kyllönen
Taina Saarinen
Jyväskylän yliopisto

This article discusses the views of municipal education decision makers towards acknowledging labour market language skill needs in basic and general secondary education. It seems that, politically, a versatile language skills reserve is desired, and particularly languages such as Swedish, German, Russian, and Chinese are mentioned in different policy contexts. On the other hand, language learning has decreased strongly in basic education since the 1990s, which seems to run contrary to the political goal setting. We conducted interviews in two cases of municipal mergers to analyze whether a link exists between labour market language needs and decision making on municipal (language) education policy. We analyzed the representations of social action and social actors, and, in particular, we wanted to see whether the municipal policy makers took an active role or whether they appeared reactive or passive towards labour market interests. It seems that their reaction was mostly reactive or passive, and serving labour market needs is not seen as the task of basic education.

Keywords: language education, labour market needs, municipal decision making, basic education

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmenten yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet myös työelämän kielitaitotarpeisiin. Talouselämä ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset (kuten esimerkiksi palvelualojen ja tietoteknologiateollisuuden kasvu sekä kaikkinainen tietotyön lisääntyminen), taloudellinen ja kulttuurillinen globalisaatio (ks. esim. Burbules & Torres 2000), väestörakenteen muutokset (erityisesti väestön ikääntyminen ja maahanmuutto) sekä julkisen sektorin työvoimarakenteen muutos varsinkin terveys- ja sosiaalialoilla tuottavat paineita sekä kotimaisten kielten että muiden kielten osaamiselle.

Työelämän kielitaitotarpeista ei voikaan enää keskustella ensisijaisesti vieraiden kielten osaamisena, vaan kaikkinaisena kieliosaamisena. ”Kielitaito” liittyy sekä yleisiin työelämätaitoihin että erikoistuneisiin ja erityisalojen tarpeisiin. (Sajavaara & Salo 2006; Huhta, Johnson, Lax & Hantula 2006.) Tarkastelemme tässä artikkelissa kuntatason päättäjien käsityksiä siitä, pitäisikö työelämän vaatimuksia huomioida perusasteen ja toisen asteen koulutuksessa.

1.1 Vieraiden kielten opiskelun suuntauksia Suomessa

Vieraita kieliä ei enää opiskella suomalaisissa kouluissa yhtä paljon kuin vielä pari vuosikymmentä sitten. Tilastojen mukaan vapaaehtoisia ja valinnaisia vieraita kieliä opiskelevien määrä on 1990-luvun huippuvuosien jälkeen pienentynyt vuosi vuodelta. Esimerkiksi vapaaehtoista, alakoulun neljänneltä tai viidenneltä vuosiluokalta alkavaa A2-kieltä opiskeli vuonna 2008 enää noin neljännes vuosiluokasta, kun vuonna 1998 sitä luki runsaat 37 % oppilaista. Vielä jyrkemmin alaspäin on tullut yläkoulun valinnainen B2-kieli, jonka vuonna 1996 valitsi vajaa 43 % oppilaista, mutta vuonna 2008 enää noin 14 %. Perusasteella A1-kieli, eli tavallisimmin kolmannelta vuosiluokalta alkava ensimmäinen pa-

kollinen vieras kieli, on yleisimmin englanti, jota vuonna 2008 opiskeli 91 % oppilaista. (Kumpulainen 2003; 2009.)

Tilastojen perusteella vieraiden kielten opiskelu ei siis näytä enää kiinnostavan lapsia ja nuoria samalla tavalla kuin vielä runsas vuosikymmen sitten. Työelämässä tarvitaan kuitenkin nykyään yhä monipuolisempaa kielitaitoa, ja eri kielten tarve lisääntynee tulevaisuudessa entisestään. Sen sijaan englannin kieltä pidetään nyky-yhteiskunnassa oikeastaan jo ikään kuin kansalaistaitona. Nuoret eivät välttämättä enää pidä muiden kielten taitoa tärkeänä, vaan luottavat siihen, että pelkällä englannilla pärjää kaikkialla. Tuoreen tutkimustiedon mukaan vain alle 10 % suomalaisista kokee, ettei englannin kielellä ole heille mitään merkitystä (Leppänen ym. 2009). Näistä syistä koulutuspoliittinen huoli kieltenopetuksen vähentymisestä, kielivarannon supistumisesta, ja näiden yhteisvaikutuksesta suomalaiseen kilpailukykyyn on viime vuosina kasvanut (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007).

1.2 Työelämän kielitaitotarpeista

Kansallisesti ja erityisesti juuri työelämän suunnasta peräänkuulutetaan siis nykyään yhä monipuolisempaa kielitaitoa. Suomalaisen työelämän koulutus- ja kielitaitotarpeita on kartoitettu usein eri raportein ja selvityksin (esim. Palvelut 2020; Työvoima 2025). Etenkin venäjä ja kiina nousevat säännöllisesti esille, kun pohditaan globalisoituvan suomalaisen talouselämän kielitaitotarpeita. Nämä kaksi kieltä nähdään usein tulevaisuuden kielinä, joita tällä hetkellä opiskellaan Suomessa aivan liian vähän ensimmäisellä ja toisella asteella.

Työvoima 2025 -raportin mukaan Itä-Aasian ja Venäjän kasvavat markkinat kaipaavat lisää näiden kielten taitajia. Erityisesti venäjäntaitoisen työvoiman tarve on jo pidemmän aikaa ollut suurempi kuin tarjonta. Samaisessa raportissa tuodaan esille myös työntekijöiden koulutus- ja taitotason korotustarve, mutta kielitaitoja ei kuitenkaan tässä yhteydessä mainita. *Palvelut 2020* -rapor-

tin mukaan palvelusektorilla tarpeellisia kieliä ovat tulevaisuudessa englanti, venäjä ja ruotsi, IT-alalla myös kiina ja matkailualalla puolestaan saksa.

Opetusministeriön *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2012* kielikoulutuksen tarpeet on mainittu kaikilla muilla koulutusasteilla paitsi toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Tämä on hieman yllättävää, koska nykyään kuitenkin tiedostetaan myös niin sanottua suorittavaa työtä tekevien tarvitsevan tehtävissään kielitaitoa. Lisäksi kehittämissuunnitelmassa korostetaan maahanmuuttajien kielikoulutustarpeita, sillä suomalainen työelämä vaatii heiltä ainakin yhden ja mahdollisesti molempien kansalliskielten osaamista.

Näyttääkin siltä, että niin sanottuja tulevaisuuden kieliä, joiksi edellä mainituissa esimerkeissä ja *Suomi maailmantaloudessa* -selvityksen loppuraportissa nostetaan erityisesti venäjä ja kiina, ei juuri opiskella ensimmäisellä ja toisella asteella.

Kielikoulutus on siis kunnissa vähentynyt, eikä se näytä kuntavaalien yhteydessä käydyn julkisen sanomalehtikeskustelun tai puolueiden kuntavaaliohjelmien perusteella kovin keskeiseltä kuntien koulutuspolitiikassa. Toisaalta kuitenkin näyttää siltä, että tämänhetkinen kielitaitovaranto ei ole työelämän näkökulmasta riittävä. Käsittelemme artikkelissamme tätä ristiriitaa kuntapäättäjien näkökulmasta. Pitäisikö työelämän kielitaitotarpeita huomioida perusasteella ja toisella asteella, ja jos pitäisi, niin millä tavoin?

2 TUTKIMUSKOHDE, AINEISTO JA MENETELMÄ

Artikkeli perustuu Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa käynnissä olevaan tutkimukseen, jossa selvitetään kielikoulutuspoliittisen päätöksenteon prosesseja kuntatasolla. Artikkelissa keskitytään kuntatason koulutuspoliittisten päätöksentekijöiden, kuten opetustoimen virkamiesten, koulujen rehtorien ja kuntien opetus- tai sivistyslautakuntien jäsenten, näke-

myksiin ja odotuksiin kielikoulutuksen ja työelämän yhteyksistä. Tutkimuksemme tavoitteena on ollut selvittää, pyritäänkö kuntien kielikoulutusta suunniteltaessa ottamaan huomioon työelämän kielitaitotarpeet ja onko työelämän kielitaitotarpeilla merkitystä kuntien perusasteen ja toisen asteen kielikoulutuksessa.

Vaikka koulutuspolitiikan suuria linjoja suunnitellaan Suomessa vielä keskitetysti (esimerkki tästä ovat valtioneuvoston nelivuosittain hyväksymät koulutuksen kehittämissuunnitelmat; ks. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012), niin koulutuspoliittista päätöksentekoa on Suomessa hajautettu kohti kuntatasoa 1980-luvun lopulta lähtien. Koulutuspoliittisesti merkittäviä ja konkreettisia päätöksiä tehdäänkin enenevästi kuntatasolla (ks. esim. Laukkanen 1998). Voidaan sanoa, että kansallinen koulutuspolitiikka rekontekstualisoituu (Iedema & Wodak 1999) paikallisiin konteksteihin, mikä tekee kunnista (kieli)koulutuspoliittisesti kiinnostavan tutkimuskohteen.

Tutkimuskohteena on kaksi kuntaliitostapausta: kolmen kunnan kuntaliitos Keski-Suomessa ja kymmenen kunnan kuntaliitos Lounais-Suomessa. Valitsimme liitoskunnat tutkimuskohteeksi siksi, että arvelimme kuntaliitosten johtavan koulutuspolitiikan uudelleenarviointiin ja tuottavan sellaisia uudenlaisia päätöksentekotilanteita, joissa politiikat muuttuvat näkyviksi. Molemmat kuntaliitokset tehtiin vuoden 2009 alussa, ja molemmat kunnat ovat suomenkielisiä. Keskisuomalaisessa kunnassa on noin 130 000 asukasta, joista suomenkielisiä on 96,7 %, ruotsinkielisiä 0,2 % ja muita kieliä äidinkielenään puhuvia 3 %. Lounais-Suomen kunnassa asukkaita on noin 55 000, joista suomenkielisiä on 94,6 %, ruotsinkielisiä 1 % ja muita kieliä äidinkielenään puhuvia 4,4 %. (Tilastokeskus 2010.) Kunnassa on myös valtakunnallisesti suhteellisen suuri venäjänkielinen vähemmistö.

Tutkimusaineisto on kerätty kyselyllä ja haastatteluilla. Tutkimusaineistoon kuuluu myös sanomalehtiaineistoa, tutkimusaiheeseen liittyviä dokumenttiaineistoja sekä puolueiden valtakunnalliset kuntavaaliohjelmat.

Aloitimme tutkimuksen keräämällä sanomalehtiaineistoa lokakuun 2008 kuntavaalien aikaan tutkimuskunnissa käydystä kuntavaalikeskustelusta. Teimme myös kuntien kuntavaaliehdokkaille sähköisen kyselyn juuri vaalien alla. Samaan aikaan keskustelu kuntaliitoksista kiihtyi, sillä aikaa liitoksen toteutumiseen oli tuossa vaiheessa alle kolme kuukautta. Kyselyssä kartoitettiin ehdokkaiden näkemyksiä kielitaidosta, kielikoulutuksesta ja sen kehittämisestä. Kysely lähetettiin 834 ehdokkaalle, joista 296 vastasi; vastausprosentiksi saatiin 35,5 %, mitä voidaan pitää suhteellisen hyvänä tuloksena sähköpostikyselylle. Teimme kyselyn kaikille tapauskuntien kuntavaaliehdokkaille, joilla oli sähköpostiosoite. Siten kyselyn ulkopuolelle jäivät ne, joilla ei ollut sähköpostiosoitetta. Kysely tehtiin kuntavaaliehdokkaille, koska halusimme kartoittaa sellaisten henkilöiden näkemyksiä, jotka olivat pyrkimässä kuntapoliittisesti keskeisiin tehtäviin.

Haastateltavat valitsimme uusiin opetus- tai sivistyslautakuntiin valittujen joukosta siten, että eri puolueet olivat tasapuolisesti edustettuja, ja haastatteluihin valikoitui sekä kokeneita että uusia lautakuntien jäseniä. Lisäksi haastattelimme uusien kuntien opetustoimen virkamiehiä ja koulujen rehtoreita. Haastattelut tehtiin loppukesästä 2009, ja niitä oli 18, joista tähän artikkeliin otimme mukaan 16. Pois jäi kaksi maahanmuuttajien kielikoulutusta käsitellyttä haastattelua, koska niihin vastanneilla henkilöillä ei ollut sellaista päätöksentekoasemaa kunnan opetustoimessa kuin lautakuntien jäsenillä, opetustoimen virkamiehillä ja rehtoreilla. Haastatteluvaiheessa kuntaliitoksesta oli kulunut jo noin yhdeksän kuukautta, joten haastateltavat pystyivät alustavasti arvioimaan liitoksen vaikutuksia kunnan koulutukseen.

Haastatteluaineisto kerättiin teemahaastatteluin, ja haastatteluissa kysyttiin näkemyksiä kieltenopetuksesta, kuntaliitoksen vaikutuksista kunnan koulutuspolitiikkaan (erityisesti kielikoulutuspolitiikkaan) sekä kunnan tulevaisuudennäkymistä. Lisäksi kuntapäättäjiltä kysyttiin muun muassa työelämän vaikutuksista kunnan järjestämään kielikoulutukseen sekä kunnan tulevaisuuden suunnitelmista ja tärkeimmistä yhteistyökumppaneista. Tässä

artikkelissa käsittelemme erityisesti perusasteen ja toisen asteen koulutuksen yhteyksiä työelämän kielitaitotarpeisiin, sekä sitä, reagoiko uusissa kunnissa järjestettävä kieltenopetus haastateltavien mukaan tulevaisuuden haasteisiin ja muutoksiin.

Olemme tarkastelleet tutkimusaineistoamme monimenetelmäisesti. Kyselyaineistoa olemme analysoineet lähinnä tilastollisesti, ja haastattelumateriaalia olemme lähestyneet sosiaalisen toimijuuden lähtökohdista teemoitellen. Politiikan toimijat tarjoavat kilpailevia tulkintoja politiikan käsitteistä ja tavoitteista, ja näillä erilaisilla tulkinnoilla luodaan ja tuetaan omaa käsitystä todellisuudesta (ks. esim. Bacchi 2000: 53). Tässä artikkelissa tutkimme kuntatason toimijoiden käsitystä työelämän kielitaitotarpeista ja suhteutamme näitä haastatteluissa esitettyjä käsityksiä politiikkateksteissä esiintyviin käsityksiin. Näin pääsemme tarkastelemaan sitä, mikä työelämän kielitaitovaatimuksiin liittyvä toimija näyttäytyy kuntapäättäjien puheissa aktiivisena, passiivisena tai reaktiivisena, ja missä tilanteessa. Lähestymistapamme on muokattu van Leeuwenin sosiaalisen toimijuuden (1995) ja sosiaalisten toimijoiden (1996) kategorisoinneista.

3 TUTKIMUSTULOKSIA

3.1 Kuntavaaliehdokkaiden näkemyksiä työelämän kielistä

Kuntavaaliehdokkaiden kyselyssä oli joukko väittämiä, joista muutama koski työelämässä tarvittavia kieliä. Pyysimme vastaajia ilmoittamaan viisiportaisella Likert-asteikolla, miten hyvin väittämät kuvaavat heidän omia näkemyksiään (Taulukko 1). Ehdokkaat pitivät vastausten perusteella monipuolista kielitaitoa hyvin tärkeänä. Valtaosa (94 %) vastaajista oli samaa mieltä siitä, että mahdollisuudet saada työtä paranevat, kun työntekijä osaa englannin ja ruotsin lisäksi myös muita kieliä. Toisaalta englannin valta-asema korostui myös tässä, sillä lähes 90 % katsoi englannin taidon olevan edellytys nykyajan työelämässä selviytymiselle.

Ruotsin kielen opiskelun tarpeellisuudesta myöhemmän työelämän kannalta oli samaa mieltä vajaa puolet vastaajista. Saksan kielen tarpeellisuudesta kysyttäessä runsas puolet vastanneista arveli, ettei saksan taitoa tarvita työelämässä yhtä paljon kuin ennen. Vastaaminen tosin näytti vaikealta, sillä lähes 14 % ei osannut sanoa saksan merkityksestä mielipidettään. Venäjän näki tulevaisuuden kielenä lähes neljä viidestä, mutta kiinan kielen nousuun uskoi vain joka kolmas. Tosin runsas kolmannes vastaajista ei osannut ilmaista mielipidettään kiinan merkityksestä.

Kaiken kaikkiaan ehdokkaiden näkemykset näissä kysymyksissä olivat varsin samansuuntaisia molemmissa kunnissa, sillä erot olivat muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Ainoastaan ruotsin kieltä koskevan väittämän kohdalla ero tapausten välillä oli suurempi: lounaissuomalaisessa kunnassa ehdokkaat suhtautuivat keskisuomalaisen kunnan ehdokkaita myönteisemmin ruotsin opiskeluun. Tätä selittänee kunnan sijainti ja se, että siellä asuu enemmän ruotsinkielisiä kuin keskisuomalaisessa kunnassa.

TAULUKKO 1. Kuntavaaliehdokkaiden mielipiteitä eri kieliä koskevista väittämistä.

Väittämä	Täysin samaa mieltä / samaa mieltä	En osaa sanoa / ei mielipidettä	Täysin eri mieltä / eri mieltä
Ruotsin kieltä täytyy opiskella koulussa, koska sitä tarvitsee myöhemmin työelämässä.	49,7 %	10,7 %	39,6 %
Saksan kielen taitoa ei enää nykyään tarvita työelämässä yhtä paljon kuin ennen.	51,1 %	14,5 %	34,5 %
Englannin kielen taito on edellytys työelämässä selviytymiselle nykyyhteiskunnassa.	88,6 %	2,4 %	8,9 %
Muiden kielten kuin englannin ja ruotsin osaaminen lisää työllistymismahdollisuuksia.	94,2 %	4,1 %	1,7 %
Venäjä on tulevaisuuden kieli.	78,0 %	7,6 %	14,5 %
Tulevaisuudessa kiina on tärkein kieli kaupan ja tekniikan alalla.	29,3 %	33,8 %	36,8 %

Kyselyn tulokset vahvistavat osaltaan sitä olettamusta, että englannin kieli koetaan tämän päivän työelämässä lähes välttämättömäksi. Englannin kielen taitoa tarvitsevat erilaisilla koulutustaustoilla kaikenlaisissa työntehtävissä toimivat työntekijät, ja useissa yrityksissä työkielenäkin on tätä nykyä englanti. Huomattavasti harvempi kyselyyn vastanneista näki yhteyden ruotsin kielen opiskelun ja työelämän tarpeiden välillä, ja tämä oikeastaan heijastelee tämänhetkistä kielipoliittista ja kielikoulutuspoliittista keskustelua Suomessa. Kielikeskustelun ilmapiiri näyttää kiristyneen, ja ruotsin kielen opetukseen kohdistuu niin kouluopetuksessa kuin poliittisessa päätöksenteossakin entistä enemmän paineita.

Tutkimuskuntien ehdokkaat uskoivat voimakkaammin venäjän kuin kiinan kielen tulevaisuuteen työelämän kielenä. Kiinan kieli näyttää ilmeisesti vielä melko eksoottiselta suomalaisen kuntavaaliehdokkaan silmissä. Venäjän osalta poliittiset tarpeet ja kuntavaaliehdokkaiden käsitykset ovat puolestaan jatkuvassa ristiriidassa kouluissa venäjää opiskelevien lasten ja nuorten määrän kanssa, sillä kieltä vapaaehtoisena tai valinnaisena opiskelee vain pieni murto-osa oppilaista. Esimerkiksi vuonna 2008 venäjää opiskeli A2-kielenä 0,3 % ja B2-kielenä 0,9 % oppilaista (Kumpulainen 2009).

3.2 Kuntavaaliehdokkaiden ja kuntapäättäjien näkemyksiä kieltenopetuksesta

Sekä kyselyssä että haastatteluissa kysyimme myös sitä, mikä on kuntavaaliehdokkaiden ja kuntapäättäjien mielestä ensisijainen ja ehdottomasti tärkein peruste, kun kouluissa päätetään uuden kieltenopetusryhmän perustamisesta. Kysymykseen annettiin viisi valmista vastausvaihtoehtoa sekä avoin vaihtoehto. Ne muotoiltiin vastaamaan todennäköisimpiä syitä, jotka voivat olla kunnassa vaikuttamassa kieliryhmän perustamiseen. Taulukossa 2 on esitetty eri vaihtoehtojen jakautuma. Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista (noin 72 %) oli sitä mieltä, että tärkein peruste on oppilaiden monikielisyyden turvaaminen ja kansainvälisyyden lisääminen. Muulla

perusteella kieliryhmän olisi perustanut joka kymmenes ehdokas, ja näissä vastauksissa korostui eri vaihtoehtojen yhdistäminen, kuten monikielisyyden turvaaminen taloudelliset reunaehdot huomioon ottaen. Lisäksi kieliryhmän perustamisen edellytykseksi nostettiin muun muassa pätevän opettajan saaminen ja yksinkertaisesti se, että kyseiselle kielelle riittää kysyntää. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, kuinka vähän työelämäperuste sai kannatusta. Ehdokkaat eivät siis pitäneet kunnan työelämän kielitaitotarpeita riittävänä perusteena kieliryhmän perustamiselle.

TAULUKKO 2. Kuntavaaliehdokkaiden näkemyksiä siitä, millä perusteella kouluissa pitäisi perustaa kieliryhmä.

Peruste	% vastaajista
(1) Lähinnä taloudelliset seikat ratkaisevat kieliryhmän perustamisen.	5,6 %
(2) Oppilaiden monikielisyyden turvaamiseksi ja kansainvälisyyden lisäämiseksi pienetkin kieliryhmät pitäisi perustaa.	72,2 %
(3) Kieliryhmän perustaminen riippuu siitä, kuinka hyvin se sopii kunnan kieliohjelmaan.	8,7 %
(4) Kieliryhmän perustaminen riippuu siitä, tarvitaanko kieltä kunnassa työelämän kannalta.	3,5 %
(5) Muulla perusteella, millä?	10,1 %

Haastateltaville esitettiin sama kysymys. Opetustoimen virkamiesten, koulujen rehtorien ja lautakuntien jäsenten näkemykset vaihtelivat yksilöittäin, ja vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia kuin kyselyssä. Suosituin vastaus oli monikielisyyden ja kansainvälisyyden turvaaminen, tosin melkein aina talouden sanelemin ehdoin. Moni vastasi, että monikielisyyden turvaamisvaihtoehto on ihanteellisin ja sitä pidetään tavoitteena, mutta todellisuudessa asiaan vaikuttaa kuitenkin hyvin paljon kunnan talous, joka useimmiten ratkaisee perustamiskysymyksen. Niin opetustoimen virkamiehet, koulujen rehtorit kuin lautakuntien jäsenetkin olivat tällä kannalla.

Lautakuntien jäsenet olivat voimakkaimmin sitä mieltä, etteivät kunnan työelämän tarpeet vaikuta kieliryhmän perustamiseen. Toisaalta he totesivat, että työelämä voi vaikuttaa asiaan enemmän valtakunnallisella tasolla. Kaiken kaikkiaan haastateltavat näkivät kunnan työelämän vaikutuksen kuitenkin pienempänä kuin kahden ensimmäisen vaihtoehdon. Toisaalta haastateltavat pohtivat asiaa siitäkin näkökulmasta, että on itsestään selvää, että kieltä tarvitaan kunnassa työelämän kannalta, koska kuntien kieliohjelmiin yleensä sisältyy kunnan yrityselämän tarvitsemia kieliä. Kuntien kieliohjelma pohjautuu siis haastateltavien mielestä työelämän tarpeisiin. Elinkeinoelämän kielitarpeiden huomioiminen tuli kuitenkin erikseen esille ainoastaan opetustoimen näkökulmasta toisen asteen koulutuksen yhteydessä. Kokonaisuutena kuitenkin kuntapäättäjien asennoituminen työelämän kielitaitotarpeisiin kieliryhmää perustettaessa on passiivinen: työelämällä ei juuri nähdä toimijaroolia kunnan kielikoulutuksessa.

Mielenkiintoista oli se, että kyselyssä taloudelliset perusteet eivät niinkään nousseet ykkösperusteeksi ryhmän perustamiselle, mutta sen sijaan haastatteluissa taloudelliset realiteetit alkoivat painaa enemmän. Varsin yleinen käsitys tuntuu olevan, että kunnat juuri taloudellisista syistä supistavat esimerkiksi kieltenopetuksen tarjontaa. Toisaalta haastatteluissa tuli esille, että vaikkeivät taloudelliset seikat ratkaise ryhmän perustamista, niillä on kuitenkin painoarvoa opetuksen rahoituksen jatkuvuuden näkökulmasta. Vastauksia arvioitaessa on kuitenkin myös huomioitava, että kyselyä tehtäessä taloudellinen tilanne ei ollut Suomessa vielä heikentynyt siinä määrin kuin haastattelujen tekohetkellä. Vastauksiin vaikuttanee sekin, että kyselyyn vastanneista kuntavaaliehdokkaista suurin osa ei ollut toiminut kunnallisissa luottamustehtävissä, mistä syystä tietämys koulutuspoliittisesta päätöksenteosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä saattoi olla vähäistä verrattuna haastattelemiimme kuntapäättäjiin.

Kuntapäättäjien näkemyksissä pystyi aistimaan myös jonkin verran eroja kuntien välillä, sillä esimerkiksi taloudellisia seikkoja kieliryhmän perusteena painotettiin huomattavasti enemmän

toisessa kunnassa. Toisessa tutkimuskunnassamme asennetta kieliryhmän perustamiseen voisi luonnehtia positiiviseksi talouden asettamista reunaehdoista huolimatta, sillä vaikka resurssit ovatkin niukat, niin kieliryhmiä pyrittiin perustamaan mahdollisimman monipuolisesti ja toimimaan oppilaslähtöisesti. Toimijanäkökulmasta tämän kunnan otetta ryhmien perustamiseen voisi kuvata aktiiviseksi. Toisen kunnan asennetta voisi puolestaan luonnehtia lähinnä pessimistiseksi tai alistuvaksi siten, että koska rahaa ei ole, kieliryhmiä ei myöskään perusteta. Toimijuus oli siis enemmän reaktiivista, ulkoisiin vaatimuksiin reagoivaa. Toki yksilöllisiä näkemyseroja oli siinä, miten paljon taloudellisille seikoille annettiin painoarvoa.

Kunnissa asetetaan kieltenopetusryhmälle tietty kokovaatimus, joka ryhmän on täytettävä ennen kuin se voidaan perustaa. Taloudellisista syistä nämä rajat asetetaan kuitenkin usein niin korkeiksi, että ryhmän perustaminen vaikeutuu, ja kun riittävän moni oppilas ei valitse jotakin tiettyä kieltä, valinnan tehneet jäävät näin ilman opetusta. Tutkimuskunnissamme kieliryhmän perustamisen alarajat ovat kuitenkin suhteellisen matalalla valtakunnallisesti vertailtuna. Niissä on myös suhteellisen laaja kielivalikoima verrattuna moneen muuhun kuntaan Suomessa.

3.2.1 Yleistä kuntapäättäjien näkemyksistä kielistä ja työelämän kielitaitotarpeista

Kuntapäättäjien haastattelujen yhtenä tavoitteena oli selvittää haastateltavien käsityksiä työelämän kielitaitotarpeiden huomioimisesta perusasteella ja toisella asteella. Haastattelujen avulla kartoitettiin esimerkiksi sitä, millaisia yhteistyökumppaneita opetustoimella ja kouluilla on ja kuuluuko työelämä niihin. Tavoitteena oli selvittää, tiedostavatko kuntapäättäjät työelämän kielitaitotarpeita ja miten niihin reagoidaan perusasteen ja toisen asteen koulutuksessa.

Kuntapäättäjät näyttävät haastattelujen perusteella olevan hyvin selvillä siitä, millaisia kielitaitotarpeita työelämällä on esimerkiksi (vienti)teollisuudessa ja ulkomaankaupassa. Kielitaidon

tarpeellisuus tunnistetaan aina työntekijätasolta lähtien: peruskielitaitoa tarvitaan kaikissa ammateissa. Kieli on työelämän intressi, ja työelämä tarvitsee kielitaitoista ammattityövoimaa. Haastatteluissa nousivat esille esimerkiksi venäjä ja kiina tulevaisuuden työelämäkielinä. Samoin haastateltavat nostivat esille myös muita perinteisesti tärkeinä pidettyjä kieliä, kuten englannin, ruotsin, saksan, ranskan ja venäjän. Uudemmista kielistä haastateltavat nostivat esille espanjan ja japanin, äidinkielen opetusta unohtamatta.

Haastatteluissa todettiin, että pelkkä englanti ja ruotsi eivät riitä. Ruotsin kohdalla näkemykset myös vaihtelivat yksilöllisesti: osa piti ruotsia tärkeänä ja sen taitoa arvostettavana, osa taas pohti sen asemaa tulevaisuuden Suomessa. Vaikka venäjää pidettiin erittäin hyödyllisenä tulevaisuuden työelämäkielenä, niin haastateltavien mukaan edes äidinkielenään venäjää puhuvat nuoret eivät pidä sen opiskelua trendikkäänä.

3.2.2 Perusaste

Haastateltavat kertoivat, ettei perusopetuksella juurikaan ole yhteistyötä työelämän kanssa, eivätkä työelämästä kumpuavat kieltenopiskelupaineet kohdistu perusopetukseen. Tässä mielessä he asemoivat itsensä passiivisiksi toimijoiksi suhteessa työelämään. Yhteistyökumppaneita koulumaailman ulkopuolelta – varsinkaan työelämästä – ei haastateltujen kuntapäättäjien mukaan ole, vaan yhteistyötä tehdään lähinnä oppilashuollon eri toimijoiden kanssa. Sen sijaan perusasteella yhteistyötä tehdään esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Yhteistyö kanavoituu myös erilaisena projekti- ja ystävyyskaupunkitoimintana.

Haastateltavat totesivat useaan otteeseen, ettei lasta voi sitouttaa työelämän tarpeisiin liian varhain, vaan perusasteen tavoitteena pitäisi olla tarjota lapsille mahdollisuuksia kieltenopiskeluun mahdollisimman laajasti ja luoda pohjaa myöhemmille kieliopinnoille. Varsinaiset tiettyyn kieleen kohdistuvat työelämän tarpeiden mukaiset valinnat tehtäisiin vasta myöhempien opintojen aikana. Perusastetta edustaneet haastateltavat tuntuvat ajattelevan,

että pedagogisten ja kasvatuksellisten näkökulmien pitäisi korostua, eikä perusasteella pitäisi olla tarvetta mennä liikaa aikuiselämää edustavan työelämän puolelle. Haastatteluissa tuli myös esille se näkökulma, ettei perusasteen oppilaista voi tietää, jäävätkö he aikuisiällä paikkakunnalle, joten kielitaidon tarvetta ei voida siksi motivoida kunnan työelämällä. Työelämän vaatimuksia ei siis haluttu ottaa suoranaisesti huomioon, eikä työelämää haluta nähdä aktiivisena toimijana perusasteen kielikoulutuksesta päätettäessä.

Toisaalta haastateltavat kertoivat, että kieltenopiskelun motivointikeinona käytetään kyllä esimerkiksi monipuolista kielitaitoa, jota pidetään kilpailuvalttina kesätyömarkkinoilla. Työelämän tarpeilla motivointia pidettiin kuitenkin hankalana. Oppilaista harvalla on mielessä työelämänäkökulma kielivalintoja tehdessään, eivätkä nuoret ajattele pitkälle tulevaisuuteen, vaan haluaisivat hyötyä oppimastaan välittömästi. Muutenkin perusasteella nähtiin, että työ- ja elinkeinoelämän asettamat vaatimukset vaikuttavat koulujen kieltenopetukseen hyvin hitaasti, lähinnä siten, että pidemmällä tähtäimellä saatetaan nähdä tarpeelliseksi monipuolistaa kieliohjelmia. Perusasteen oppilailla on yhteyksiä työelämään vain lähinnä työharjoittelun kautta, ja esille tuli myös esimerkiksi yleisten työelämässä tarvittavien periaatteiden opettamisen tärkeys.

Lautakuntien näkökulmasta perusasteen kieltenopetuksesta oli keskusteltu lähinnä säästösyistä siinä yhteydessä, kun kieltenopetuksen ryhmäkokoja ja kielitarjonnan laajuutta pohdittiin. Kieliryhmän perustamissyistä keskusteltaessa nousi esille, ettei koulun tehtävä ole tarjota oppilaille niin sanottuja harvinaisempia kieliä, jos tarpeen taustalla on esimerkiksi oppilaiden perheiden työelämätarpeita. Lautakuntien jäsenet kuitenkin arvelivat, että koulujen kieltenopetus ja yritysmaailma voisivat tehdä enemmän yhteistyötä, jotta kieliä valittaisiin ja jottei vastuu jäisi pelkästään opettajille.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siis siltä, että perusaste näyttäytyy kielikoulutuspoliittisena toimijana varsin passiivisena. Työelämän tarpeet kyllä tunnistetaan ja tunnustetaan, mutta niihin ei kuitenkaan erityisemmin reagoida kieltenopetuksessa. Työelä-

män kielitaitotarpeet kantautuvat satunnaisesti lähinnä yläkoulun oppilaiden korviin, mutta kieltenopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa työelämäyhteyttä ei nähdä, eikä sitä nähtävästi erityisemmin halutakaan rakentaa. Kuntapäättäjät näyttävät olevan vahvasti sitä mieltä, että vaikka työelämästä kantautuu erilaisia kielitaitotarpeita, perusasteen kieltenopetuksen tehtävä ei ole vastata niihin.

Valtakunnallisella tasolla Elinkeinoelämän keskusliitto EK on ottanut vahvasti jo usean vuoden ajan kantaa siihen, että nimenomaan perusopetuksessa pitäisi opettaa monia kieliä (EK 2005). EK:n koulutusjohtaja Markku Koponen lausui tänä keväänä julkisuudessa, että perusopetuksen kieltenopetuksen yksipuolistuminen on huolestuttavaa monipuolista kielitaitoa tarvitsevan elinkeinoelämän näkökulmasta. Koposen mukaan perusopetuksessa voitaisiin luopua pakollisena opiskeltavasta toisesta kotimaisesta kielestä ja siirtää se valinnaiseksi siten, että sitä olisi kuitenkin perusopetuksessa tarjottava. (EK 2010.)

3.2.3 Toinen aste

Haastattelujen mukaan erityisesti toisessa tutkimuskunnassa tehdään toisella asteella yhteistyötä sekä elinkeinoelämän kanssa että oppilaitosten kesken. Siten on mahdollista selvittää paikalliset työelämän kielitaitotarpeet ja suunnitella kielikoulutusta niiden mukaan. Yhteistyön tavoitteena on saada kielitaitoista työvoimaa, joka jää alueelle töihin. Tätä varten kuntaan on perustettu erillinen kielityöryhmä, ja erityisenä tavoitteena on lisätä venäjän kielen osaamista työntekijätasolta lähtien, myös alueen venäjänkielistä vähemmistöä aktivoimalla.

Alun perin tarkoituksena oli lisätä kiinan opetusta, mutta sen tarpeen katsottiin kuitenkin olevan vähäisempi kuin venäjän, joten asia ratkaistiin siten, että kiinaa tarjotaan nyt lukion lyhyenä kielenä yhteistyössä aikuislukion kanssa. Venäjän kielen opetuksessa tavoitteena on myös siirtää painopistettä perusopetuksen puolelle. Kiinan kielen opetuksen aloittamista oli pohdittu myös toisessa tutkimuskunnassamme, ja tämän ajatuksen nähtiin olevan lähtöi-

sin työelämän tarpeista, mutta opetuksen järjestäminen tyrehtyi kuitenkin resurssipulaan.

Haastateltavat pohtivat, että lukiokoulutuksessa pitäisi tehdä enemmän yhteistyötä työelämän kanssa, mutta työelämäyhteyttä on vaikea rakentaa ja toteuttaa lukiokoulutuksen rakenteesta ja suorittamistavoista johtuen. Lukiokoulutuksen suorittaneita oli saatettu myös kritisoida siitä, että he eivät ylipäätään ole työelämäorientoituneita. Toisaalta lukiokoulutuksen tavoitteet ovat toisenlaiset kuin esimerkiksi ammatillisen koulutuksen. Vaikuttaa siis siltä, että työelämän kielitaitotarpeet kytketään ammatilliseen koulutukseen ja paikalliseen tarpeeseen. Haastattelujen perusteella toisen asteen koulutuksen tavoitteena pitäisi olla kielitaitotarpeiden hahmottaminen tulevaisuuteen eikä vain nykyhetkeen. Kaiken kaikkiaan kuitenkin kuntahaastateltavat ottivat toisen asteen kielikoulutuksen työelämäyhteyksistä keskustellessaan aktiivisemman toimijaotteen.

Myös lautakunnat tunnistivat työelämän kielitaitotarpeet lähinnä toisen asteen ammatillisen koulutuksen ja myös korkeakoulutuksen asiaksi. Haastattelut vahvistavat siis jo edellä mainittua: kielitaitopaineiden nähdään kohdistuvan toiselle asteelle ja myös korkea-asteelle, kun taas työelämäyhteistyö kuuluu ammatilliselle koulutukselle.

Näyttää siltä, että kielikoulutuskysymykset on käsitelty jo muualla, ennen kuin ne tulevat lautakuntien käsittelyyn. Lautakuntia ei lähestytä suoraan työelämän suunnasta, koska ne mielletään perusopetuskeskeisiksi, mikä osaltaan vahvistaa ajatusta perusasteen opetuksen ja työelämän löyhästä linkistä.

Toista astetta voisi siten haastattelujen perusteella luonnehtia työelämänäkökulmasta perusastetta aktiivisemmaksi toimijaksi, mutta silti kuitenkin lähinnä reaktiiviseksi. Sen lisäksi, että työelämän kielitaitotarpeet toisella asteella tunnustetaan ja tunnistetaan, niihin myös pyritään jossakin määrin reagoimaan. Tämän suhteen aineistossamme on kuitenkin suuria kuntakohtaisia eroja, sillä vaikka tarpeet tunnistettiin molemmissa kunnissa, niin niihin reagoitiin selvästi voimakkaammin toisessa. Pohdittavaksi jää

sekin, että vaikka lukiokoulutuksessa opiskellaan kieliä selvästi enemmän kuin ammatillisessa koulutuksessa, niin niiden opiskelun yhteyttä työelämään ei ole ainakaan toistaiseksi tietoisesti rakennettu. Opetusministeriön asettama lukiokoulutuksen kehittämistyöryhmä on valmistellut elokuusta 2008 alkaen toimenpide-ehdotuksia lukiokoulutuksen kehittämiseksi, ja ryhmä saa työnsä valmiiksi lokakuun 2010 loppuun mennessä. Nähtäväksi jää, tuleeko lukiokoulutukseen työelämälähtöisyyttä myös kieltenopetuksen näkökulmasta.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelujemme ja muun aineiston perusteella näyttää siltä, että työelämän kielitaitotarpeet tunnistetaan kyllä perusasteellakin, mutta ne eivät tunnu aiheuttavan toimenpiteitä kuntatasolla. Kuntataso näyttääkin olevan työelämän vaatimusten näkökulmasta passiivinen tai korkeintaan reaktiivinen kielikoulutuspoliittinen toimija. Kyseessä voi luonnollisesti olla arvovalinta, kuten jotkut haastateltavamme ilmaisivat: perusasteen ei kuulukaan ”tuputtaa” peruskouluikäisille työelämän kielitaitovaatimuksia. Toisaalta kyse voi olla myös haluttomuudesta reagoida työelämän vaatimuksiin tai yksinkertaisesti vain siitä, että kunnilla ei ole resursseja huomioida koululaitoksen ulkopuolisia toimijoita. Oli selitys mikä hyvänsä, työelämätoimijoiden tavoitteet ja kuntatason realiteetit eivät näytä kohtaavan perusopetuksen kielikoulutuksessa.

Toisella asteella työelämän kielitaitotarpeet näkyvät puolestaan lähinnä viittauksina elinkeinoelämän tarpeisiin ja ammatilliseen koulutukseen, kun taas lukiokoulutus jää työelämävaatimusten näkökulmasta piiloon. Onko siis niin, että lukiokoulutuksen ei nähdä liittyvän työelämäkoulutukseen? Mielletäänkö kunnissa työelämän kielitaitotarpeet vain määrätyiksi suorittavan portaan tarpeiksi, joihin voidaan antaa koulutus ammatillisen koulutuksen piirissä? Eikö lukion yleissivistävän tehtävän ajatella ulottuvan työelämään? Toisen asteen kuntapäättäjien näkemysten voi-

kin ajatella olevan linjassa perusasteen päättäjien kanssa suhteessa yleissivistävään lukiokoulutukseen. Mutta mitä mahdollisuuksia esimerkiksi ammatillisella toisella asteella on opiskella kieliä?

Artikkelimme otsikko on suora lainaus yhden haastateltavan kommentista. Lainaukseen kiteytyy se, millainen näkemys suurimmalla osalla tutkimuksemme kuntapäättäjistä oli koulujen kieltenopetuksen ja työelämän kielitaitotarpeiden suhteesta. Työelämän vaatimuksiin vastaamista ei nähdä koulun tehtävänä. Pohdittavaksi jää, pitäisikö työelämän vaatimuksia huomioida enemmän kouluissa, tai kenen ylipäänsä pitäisi tyydyttää työelämän lisääntyviä kielitaitotarpeita.

KIRJALLISUUS

Bacchi, C. 2000. Policy as discourse: What does it mean? Where does it get us? *Discourse: Studies in the cultural politics of education*, *21 (1)*, 45–57.

Burbules, N. & C. Torres 2000. Globalization and education: an introduction. Teoksessa N. Burbules & C. Torres (toim.) *Globalization and education: Critical perspectives*. London: Routledge, 1–26.

EK 2005. *Työelämän murros heijastuu osaamistarpeisiin. Osaavaa henkilöstöä yrityksiin* [online]. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto EK [luettu 24.2.2010]. Saatavissa: http://www.ek.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisuarkisto/191005_TyoelamanMurros.pdf.

EK 2010. *Perusopetuksen kielivalikoiman supistuminen huolestuttavaa*. Koulutukseen liittyvät uutiset. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto [luettu 20.4.2010]. Saatavissa: http://www.ek.fi/www/fi/koulutus/uutiset/index.php?we_objectID=11011.

Huhta, M., Johnson, E., Lax, U. & S. Hantula (toim.) 2006. *Työelämän kieli- ja viestintätaito. Kohti ammatillisen kielen täsmäopetusta*. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja sarja A: Tutkimukset ja raportit 8. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia ja Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu.

Iedema, R. & R. Wodak 1999. Introduction: organizational discourses and practices. *Discourse & Society*, *10 (1)*, 5–19.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007–2012 [online] 2007. Helsinki: Opetusministeriö [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf.

Kumpulainen, T. (toim.) 2003. *Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2003* [online]. Helsinki: Opetushallitus [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/47916_Indikaattorit_2003.pdf.

Kumpulainen, T. (toim.) 2009. *Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2009* [online]. Helsinki: Opetusministeriö [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/119433_Koulutuksen_maaralliset_indikaattorit_2009.pdf.

Laukkanen, R. 1998. *Opetustoimen keskushallinnon evaluaatioajattelun kehitys Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Leppänen, S., Pitkänen-Huhta, A., Nikula, T., Kytölä, S., Törmäkangas, T., Nissinen, K., Kääntä, L., Virkkula, T., Laitinen, M., Pahta, P., Koskela, H., Lähdesmäki, S. & H. Jousmäki 2009. *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa: Käyttö, merkitys ja asenteet* [online]. Jyväskylä Studies in Humanities 132. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [luettu 23.2.2010]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/22892.

Palvelut 2020 – Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Loppuraportti [online] 2006. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto EK [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.ek.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisu arkisto/2006/18_10_2006_Palvelut2020_loppuraportti.pdf.

Sajavaara, A. & M. Salo 2007. Työelämän kielitaitotarpeet ja kielikoulutus. Teoksessa S. Pöyhönen & M.-R. Luukka (toim.) *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 233–249.

Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. *Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi* [online] 2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2004/j19-26-osaava-avautuva-uudistuva-suomi/pdf/fi144478.pdf.

Tilastokeskus 2010. Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maapinta-ala alueittain 1980–2008 [online]. Helsinki: Tilastokeskus [luettu 8.2.2010]. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp.

Työvoima 2025. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä [online] 2007. Työpoliittinen tutkimus 325. Helsinki: Työministeriö [luettu 26.2.2010]. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt325.pdf.

van Leeuwen, T. 1995. Representing social action. *Discourse & Society*, *6 (1)*, 81–106. van Leeuwen, T. 1996. The representation of social actors.

Teoksessa C. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (toim.) *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis.* London: Routledge, 32–70.